

УДК: 631.115.8

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБСЛУГОВУЮЧИХ КООПЕРАТИВІВ

О. В. Радова

Одеський національний економічний університет

Ключові слова: сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, агроторговий дім, інфраструктура аграрного ринку.

Анотація. У статті обґрунтовано необхідність створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, розкрито сучасний стан їх розвитку в Одеській області. Особливу увагу приділено проблемам, які створюють перешкоди для більш ефективної діяльності кооперативних агроформувань, а також розроблено заходи щодо удосконалення їх функціонування. Крім того, в статті виділено напрями стосовно подальшого розвитку кооперативів.

Вступ. Кооперування фермерських і особистих господарств селян на виробництві окремого виду продукції або виду діяльності забезпечує формування оптимальних за розмірами земельних площ і відповідно - впровадження сучасних технологій та агротехніки виробництва, що дозволить успішно конкурувати з іншими організаційними господарськими формуваннями при умові його оптимальних розмірів.

Господарська діяльність різних підприємств – виробників сільськогосподарської продукції може бути ефективною при достатній наявності підприємств виробничої інфраструктури. Їх відсутність або слаборозвиненість об'єктивно спонукає селян самим створити повністю контрольовані ними кооперування в сферах заготівлі, транспортування,

зберігання і переробки продукції, її збуту, матеріально-технічному забезпеченні та інших видах обслуговування виробників сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблем формування та функціонування обслуговуючих кооперативів знайшли своє відображення в численних працях провідних науковців, зокрема, М.І. Кісіля, М.Й. Маліка, Ю.В. Ушкаренко, Г.В. Черевка, Т.П. Шаповал [1-5]. Не дивлячись на досить жвавий інтерес науковців та дослідників до створення та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів чимало аспектів їх функціонування залишається недостатньо розкритими та обґрунтованими. Є потреба в тому, щоб сконцентрувати увагу саме на аналізі діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів для з'ясування необхідності їх створення та пошуку шляхів їх ефективного функціонування.

Результати досліджень. Багатовіковий світовий та вітчизняний досвід свідчить, що ефективна господарська діяльність виробників сільськогосподарської продукції можлива лише при достатньому розвитку підприємств виробничої і соціальної інфраструктури. Невеликі підприємства, фермерські господарства зарубіжних країн давно відчули реальну допомогу обслуговуючих підприємств як партнерів у виробництві сільськогосподарської продукції. В Україні ж розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів ще не набув свого достатнього поширення. Основним завданням кооперації є допомога виробникам сільськогосподарської продукції та створення їм сприятливих умов. Є підстави вважати, що найближчим часом саме сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи посядуть чинне місце і в практиці аграрного сектору України, оскільки вони, надаючи різні види послуг виробникам сільськогосподарської продукції вивільняють останніх від невласних їм функцій. Формування обслуговуючих кооперативів у сфері заготівлі, переробки, зберігання, збуту, постачання, сервісного обслуговування виробництва та надання інших послуг мають бути пріоритетним напрямком в АПК. На жаль, цього не відбулося. В 2005 році в Одеській області налічувалось 24 обслуговуючих кооперативи. В 2010 році їх було вже 19 на 1066

новостворених агроформувань та більше 6 тис. фермерських господарств. Найважливіша кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у Одеській області, їх стан та перспективи створення і розвитку у сільській місцевості в значній мірі зараз не задовольняють попит на послуги товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Загальна кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Одеській області у 2010 році зменшилась в порівнянні з 2005 роком на 5 одиниць за рахунок заготівельно-збутових та машино-технологічних. Таке зменшення, в значній мірі, відбулося за результатами перереєстрації кооперативів відповідно до вимог чинного законодавства. Станом на 01.01.2010 року із 19 діючих кооперативів 11 (57,9 %) є переробними, 5 (26,3 %) – багатофункціональними, а сервісні і заготівельно-збутові склали відповідно 2 (10,5 %) і 1 (5,2 %).

Ще не набули поширення постачальницькі, механізовані, молочарські, зернові та будівельні кооперативи. У сільській місцевості діє лише 10 агроторгових домів, які функціонують на кооперативних засадах, 22 виставки-ярмарки в 11 районах, 2 аукціони живої худоби в Б.-Дністровському районі, 37 оптових ринків в 16 районах, 74 фірмових магазини. В останні 3 роки з'явилися 15 кредитних спілок. В області функціонує 351 заготівельних пункти. Не задовольняє також і якість роботи функціонуючих обслуговуючих кооперативів в наданні відповідних послуг.

В Одеській області 10 агроторгових домів за укладеними договорами забезпечують особисті селянські господарства, фермерські та інші сільськогосподарські підприємства майже всіх районів області насінням зернових, посадковим матеріалом, добривами, нафтопродуктами, засобами захисту рослин і тварин. З цими підприємствами в 2010 році вже укладено 923 договори проти 689 в 2009 р. і 513 у 2008 р. Спостерігається суттєве розширення спектру наданих послуг. В Болградському та Тарутинському районах укладено торговими домами більше 6 тис. договорів на вирощування соняшнику, овочевих культур та цибулі, посівного матеріалу цих культур. В

зонах Лісостепу і Центрального степу діють 7 торгових доми.. Селянам надаються консалтингові послуги з питань агротехніки виробництва сільськогосподарської продукції. За останні роки кількість підприємств, з якими агро-торгові доми будують свої відносини, зростає, збільшується і показники господарської діяльності торгових домів (табл. 1).

Таблиця 1

Господарська діяльність агроторгових домів Одеської області

Показники	2006 р.	2007 р.	2008р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. до 2006 р., коефіцієнт
Кількість агроторгових домів, од.	4	8	8	10	10	2,5 рази
Кількість партнерів (юридичних осіб), од.	168	408	584	628	789	4,7 рази
Укладено договорів, од.	1288	9891	18922	24188	32869	25,5 рази
Реалізація продукції та надання послуг, млн. грн.	32,6	74,8	82,9	124,6	156,4	4,8 рази
Реалізовано, т :						4,2 рази
- насіння зернових	618	816	1288	2060	2615	
- насіння соняшнику	226	318	624	1220	1400	6,2 рази
- цукрових буряків	0,8	1,2	1,36	1,8	0,6	0,75 рази
- виноградних та плодкових саджанців, тис. шт.	1,4	1,2	1,7	1,6	2,1	1,5 рази
Реалізовано мінеральних добрив та засобів захисту рослин і тварин, млн. грн.	12,6	23,4	24,1	35,4	35,8	2,8 рази
Реалізовано нафтопродуктів, млн. грн.	11,9	22,4	32,7	44,4	64,8	5,4 рази
Отримано прибутку, тис. грн.	118,8	134,2	1349,4	154,0	198,6	1,7 рази
Рівень рентабельності, %	0,3	0,2	0,16	0,12	0,12	X

Джерело: розрахунки автора

Як видно з таблиці 1 кількість агроторгових домів в Одеській області за аналізований період збільшилась у 2,5 рази, а загальний обсяг товарообігу і наданих послуг домами у 2010 році складає понад 156 млн. грн., що в 4,8 рази більше, ніж у 2006 році. За цей час структура товарообігу суттєво змінилась. Якщо у 2006 році частки обігу на добрива і нафтопродукти були майже однакові (38,6 % і 36,5 % відповідно), то у 2010 році доля виручки від реалізації нафтопродуктів складає 41,5 %. Їх у 2010 році було реалізовано на

суму 64,8 млн. грн., що в 5,4 рази перевищує показник 2006 року. За 5 останніх роки суттєво зросли обсяги реалізації торговими домами насінєвого матеріалу: зернових – у 4 рази, соняшнику – у 6 разів. При цьому скоротились обсяги реалізації насіння цукрового буряку. Торгові дома практикують постачання добрив, засобів захисту рослин у кредит під реалізацію зерна, соняшнику, винограду за заставними цінами. Рівень прибутковості діяльності торгових домів не перевищує 0,3 %. Це свідчить про те, що торгові дома не ставлять за мету отримувати більше прибутку навіть у відносинах з господарствами поза договорів.

Відповідно до звітів, в області функціонують 11 переробних кооперативи, які переробляють головним чином молоко, м'ясо, овочі. Також залишився один заготівельно-збутовий кооператив. Він повинен здійснювати заготівлю та реалізацію продукції, її збереження, укладати договори, вивчати ринок збуту, організовувати рекламу зазначеної продукції. На жаль, майже всі переробні і заготівельно-збутові кооперативи порушують принципи формування і діяльності обслуговуючих кооперативів. Опитування партнерів показало їх незадоволення відносинами співпраці. Під виглядом кооперативу фактично формується приватний та колективний бізнес. Переробку продукції, особливо молока, здійснюють на давальницьких умовах, або продукція як сировина закупається у селян та фермерів. В області відсутні молочні заготівельно-збутові кооперативи. Замість них функціонують 214 заготівельних пункти, які є фактично посередниками між товаровиробниками і переробниками.

Висновки. Інфраструктура аграрного ринку Одеської області розвинута недостатньо. Ще не набули поширення постачальницькі, механізовані, молочарські, зернові та будівельні кооперативи. Не задовольняють попит обслуговуючі кооперативи і в наданні технологічних послуг у рослинництві, заготівлі, переробці і збереженні сільськогосподарської продукції, матеріально-технічному постачанні, сервісу та комунально-побутовому обслуговуванні населення.

Сільськогосподарські товаровиробники всіх форм власності зацікавлені в створенні обслуговуючих кооперативів, які б звільнили їх від невластивих виробнику функцій і надавали технологічні, соціальні, культурно-побутові, освітні та інші послуги всім бажаючим.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи мають можливість забезпечити своїх членів низкою переваг:

- по-перше, створення конкуренції комерційним посередницьким структурам;
- по-друге, уникнення конкуренції між собою;
- по-третє, вихід на вигідні ринки збуту, зокрема і міжнародні;
- по-четверте, участь у великих за обсягом господарських операціях;
- по-п'яте, розподіл ризику.

Отже, беручи до уваги завдання, мету, особливості діяльності обслуговуючого кооперативу, можна зробити висновок про доцільність та необхідність їх створення та функціонування в сільському господарстві як структури, яка, надаючи послуги товаровиробникам, формує умови для покращення діяльності і збільшення прибутку.

Напрямки подальших досліджень. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, як форма взаємодії незалежних сільськогосподарських товаровиробників є пріоритетною на сучасному етапі розвитку аграрного сектору економіки і вимагає подальшого як теоретичного, так і практичного вирішення низки питань, пов'язаних зі створенням та ефективним функціонуванням окремих видів обслуговуючих кооперативів.

Література

1. Кісіль М.І. Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М.І. Кісіль // Економіка АПК. — 2003.— № 4.— С. 22—28.
2. Малік М.Й. Сільськогосподарська кооперація: сутність та проблеми розвитку в Україні; за ред. д.е.н. М.Й. Маліка. — К.: ІАЕ УААН, 1999. — 166 с.
3. Ушкаренко Ю.В. Економічний механізм функціонування кооперативних підприємств / Ю.В. Ушкаренко // Вісник аграрних наук Причорномор'я. — 2004.— № 3 (27). — С.73—78

4. Черевко Г.В. Перспективи кооперації в АПК України в умовах інтеграції в Європейський Союз / Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос // Економіка АПК. — 2006. — № 3. — С. 143—147.

5. Шаповал Т.П. Об'єктивна потреба та перспективи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Миколаївській області / Т.П. Шаповал // Вісник аграрних наук Причорномор'я. — 2004.— В. 4.— т. 1.— С. 331—336.

Радова О. В. Проблемы и перспективы функционирования сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов.

Аннотация. В статье обосновано необходимость создания сельскохозяйственных обслуживающих кооперативов, раскрыто современное состояние их развития в Одесской области. Особое внимание уделено проблемам, которые создают препятствия для более эффективной деятельности кооперативных агроформирований, а также разработаны мероприятия относительно усовершенствования их функционирования. Кроме того, в статье выделены направления относительно дальнейшего развития кооперативов.

Ключевые слова: *сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, агроторговый дом, инфраструктура аграрного рынка.*

Radova O. V. The problems and the prospects of the functioning agricultural service cooperatives.

Summary. *The necessity of creation of agricultural attendant cooperative stores is reasonable in the article, modern their development status is exposed in the Odessa area. The special attention is spared to the problems that create obstacles for more effective activity of cooperative and events are worked out in relation to the improvement of their functioning. In addition, in the article directions are distinguished in relation to further development of cooperative stores.*

Key words: *agricultural attendant cooperative store, agrotorgoviy house, infrastructure of agrarian market.*